

بومی سازی فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران

نوع مقاله: پژوهشی

علیرضا شیخ^۱

حمید حسن پور^۲

حسین دادوند^{۳*}

چکیده

هدف پژوهش کاربردی حاضر، بومی سازی فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران (با شناسایی و تعیین گام های فرآیند بومی طرح ریزی عملیات مشترک آجا و اقدامات هر کدام از گام ها) است تا فرماندهان، افسران ستاد مشترک و طراحان عملیات مشترک بتوانند از آن بهره برداری لازم را به عمل آورند. در این تحقیق به منظور جمع آوری اطلاعات از ابزارهای مصاحبه، پرسشنامه و مطالعه اسناد و مدارک استفاده شده است. روش تحقیق توصیفی و موردی زمینه ای و رویکرد آن آمیخته است. نتایج پژوهش نشان داد ۹۶/۸ درصد از جامعه نمونه معتقدند گام های هفت گانه: مأموریت، تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک، توسعه تدابیر، تحلیل تدابیر و بازی جنگ، تصمیم و تدبیر فرمانده، تهیه طرح یا دستور، بازنگری، تصویب و انتشار طرح یا دستور، و اقدامات مرتبط با هر یک از این گام ها در فرآیند بومی طرح ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هستند.

واژه های کلیدی:

طرح ریزی، عملیات مشترک، ارتش جمهوری اسلامی ایران.

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.
۲. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.
۳. کارشناس ارشد مدیریت دفاعی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: ho.dadvand@gmail.com

DOI: [10.22034/qjmst.2022.529024.1527](https://doi.org/10.22034/qjmst.2022.529024.1527)

مقدمه

فناوری‌ها و نوع تهدیدات باعث تغییر در سبک جنگیدن شده است، یکی از مهم‌ترین عناصر تغییر، هم‌افزایی نیروها و اجرای عملیات‌های جنگی به صورت مشترک است. بر همین مبنای عملیات مشترک به دلایلی از قبیل اثرگذاری بالا، تمرکز قوا، صرفه‌جویی در منابع، کاهش هزینه‌ها و سرعت بالا در دستیابی به اهداف و غیره، جایگاه ویژه‌ای در این خصوص یافته است. امروزه کشورهای پیشرفته به‌ویژه ارتش آمریکا به‌عنوان تهدید اصلی کشور ما محوری‌ترین رویکرد نظامی خود را بر مبنای عملیات مشترک برنامه‌ریزی نموده است (ولیوند زمانی و سرمد، ۱۳۹۷: ۶۳).

هر عملیات نظامی اعم از عملیات محیطی (تک نیرویی) و مشترک، دارای سه مرحله عمده است مرحله اول؛ طرح‌ریزی، مرحله دوم؛ آماده‌سازی صحنه عملیات یا میدان نبرد و مرحله سوم، اجراء و هدایت است. بدون تردید مراحل سه‌گانه مزبور در سرنوشت عملیات نظامی تأثیرگذارند. اما مهم‌ترین مرحله عملیات طراحی عملیات نظامی است. طرح‌ریزی فرآیند تصمیم‌گیری است که بهترین راه‌کار را برای رسیدن به اهداف تعیین شده و اجرای مأموریت تدوین می‌کند. طرح‌ها و دستورهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی محصول طرح‌ریزی است. طرح‌ریزی منظم و مستمر، شرط اصلی برای موفقیت در هر نوع عملیات نظامی است (حسن‌پور، ۱۳۹۸: ۶۲). با عنایت به این‌که جنگ‌های آینده عمدتاً با رویکرد عملیات مشترک خواهد بود. از الزامات اجرای عملیات مشترک موفقیت‌آمیز، داشتن طرح‌ریزی قوی و مبتنی بر اصول حاکم بر صحنه عملیات است. چرا که ضمن بررسی وضعیت موجود و تطبیق آن با وضعیت مطلوب، با در نظر گرفتن تمامی جوانب طرح‌ریزی، می‌تواند باعث ارتقاء سطح کیفی و کمی در نحوه طرح‌ریزی و اجرای عملیات مشترک و باعث هماهنگی، یکسان‌سازی و هم‌افزایی توانمندی نیروهای چهارگانه آجا و هماهنگی در روش‌های ستادی در نحوه طرح‌ریزی عملیات مشترک گردد. بر این اساس به دلیل فقدان فرآیند بومی جهت طراحی عملیات مشترک متناسب با ساختار آجا، محققان تلاش نموده‌اند، با بررسی منابع داخلی و خارجی مرتبط با موضوع و مصاحبه با خبرگان، به بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا بپردازد. هدف اصلی این پژوهش، بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. و تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این سوال است: فرآیند بومی طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا چگونه است؟

ادبیات تحقیق و پیشینه پژوهش

پیشینه‌های پژوهش

با بررسی‌های به‌عمل آمده از مراکز علمی- پژوهشی کشور، فصلنامه‌های داخلی و خارجی، سایت‌های معتبر علمی به ویژه مراکز نظامی و دفاعی نیروهای مسلح، پژوهشی با موضوع پیش‌رو و یا پژوهش‌های مشابه در خصوص بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا که بتواند تمامی گام‌های طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا و اقدامات و ملاحظات مرتبط با هر یک از این گام‌ها را شناسایی و در قالب یک فرآیند بومی ارائه نماید، یافت نشد. بنابراین در راستای مسئله تحقیق، کاوش و جستجو در اسناد، مدارک، تحقیقات و پژوهش‌ها و نوشته‌های موجود، ما را به مقالات و آثار علمی زیادی در این‌باره رهنمون نمی‌سازد و با بررسی‌های زیاد به این نتیجه رسیده که این موضوع به‌صورت تخصصی، موضوع هیچ مقاله‌ای نبوده، اما موضوعات مشابه که در خصوص عملیات مشترک و طرح‌ریزی عملیات مشترک در آن‌ها صحبت شده باشد به شرح زیر یافت گردید:

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام شده

اهداف تحقیق	محل و سال تحقیق	عنوان تحقیق	محقق
بررسی و شناخت چالش‌های موجود در طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا و ارائه راه‌کارهای مناسب برای رفع آن	دافوس آجا، ۱۳۹۷	چالش‌های طرح‌ریزی عملیات مشترک در آجا و ارائه راه‌کار مناسب	دانشجویان دوره چهارم مشترک و مرکب
<p>نتایج تحقیق: در این تحقیق هدف اصلی بررسی و شناخت چالش‌های موجود در طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا و ارائه راه‌کارهای مناسب برای رفع آن بوده است، که در این راستا جهت بررسی و شناخت چالش‌های موجود در طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا چهار بُعد شامل: محیط عملیات طرح‌ریزی عملیات مشترک (شامل: ۱- چرخه تبادل اطلاعات در محیط عملیات مشترک، ۲- تغییرات محیط عملیات مشترک و ۳- ویژگی‌های تهدیدات در محیط عملیات مشترک)؛ روش‌ها و نظامات طرح‌ریزی عملیات مشترک (شامل: ۱- روش جاری ستاد مشترک، ۲- روش افسران ستاد مشترک، ۳- دکترین عملیات مشترک و ۴- آیین‌نامه‌های عملیات مشترک)؛ آموزش و تخصص طرح‌ریزی عملیات مشترک (شامل: ۱- دکترین آموزش عملیات مشترک، ۲- آیین‌نامه‌های آموزش عملیات مشترک آجا و ۳- تمرینات و رزمایش‌های عملیات مشترک) و فرماندهی و ستاد طرح‌ریزی عملیات مشترک (شامل: ۱- ماموریت فرماندهی عملیات مشترک، ۲- نوع روابط فرماندهی عملیات مشترک، ۳- اختیارات فرماندهی آجا در تشکیل فرماندهی مشترک و ۴- ساختار و سازمان و ترکیب ستاد مشترک در آجا) احصاء شده است و در نهایت راه‌کارهایی بر اساس مؤلفه‌های هر یک از ابعاد ارائه شده است.</p>			

شناسایی و تبیین چالش‌ها و موانع افسران ارشد نزاجا در طرح‌ریزی عملیات مشترک	دافوس آجا، ۱۳۹۶	چالش‌ها و موانع افسران ارشد نزاجا در طرح‌ریزی عملیات مشترک	محمود مرادی
<p>نتایج تحقیق: الف- ۵۷/۶ درصد، همه متغیرها (شامل: فرهنگ سازمانی نیرویی، ضعف آموزش طرح‌ریزی عملیات مشترک، کمبود منابع و مدارک آموزش طرح‌ریزی مشترک و سایر موارد) را در ایجاد چالش‌ها و موانع طرح‌ریزی عملیات مشترک مؤثر دانسته‌اند؛ ب- ۲۴/۷ درصد، متغیر فرهنگ سازمانی نیرویی را در کاهش چالش‌ها و موانع طرح‌ریزی عملیات مشترک مؤثر دانسته‌اند؛ پ- ۱۹/۲ درصد، متغیر کمبود منابع و مدارک آموزش طرح‌ریزی عملیات مشترک را مؤثر دانسته‌اند؛ ت- ۱۳/۷ درصد، متغیر ضعف آموزش افسران ارشد نزاجا را در طرح‌ریزی عملیات مشترک مؤثر دانسته‌اند.</p>			
طراحی و ارائه الگوی بومی برای تشکیل نیروی مشترک آجا با توجه به نمونه‌های ارائه شده در کشورهای دیگر	دافوس آجا، ۱۳۹۵	ارائه الگوی بومی برای تشکیل نیروی مشترک در عملیات مشترک آجا	دانشجویان دوره یکم مشترک و مرکب
<p>نتایج تحقیق: گروه مطالعاتی به این نتیجه رسید که به جهت افزایش قدرت نظامی در دو بخش بازدارندگی و اقدام برعلیه دشمن از طریق هم‌افزایی تمام مؤلفه‌های قدرت ملی و به‌کارگیری هر یک از مؤلفه‌های قدرت در هنگام لزوم، تشکیل نیروی مشترک تحت یک فرماندهی واحد امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد و در نهایت رسیدن به دکترین عملیات مشترک در تمامی زمینه‌ها (عملیات، لجستیک، اطلاعات و ...) در این بخش الگوی کلی جهت تشکیل نیروی مشترک با بررسی و توصیف ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های کلان به‌دست‌آمده در پژوهش ارائه شده است.</p>			

ادبیات تحقیق

طرح‌ریزی

در منابع علمی از طرح‌ریزی تعاریف متعددی وجود دارد و روی تعریف واحدی اتفاق نظر وجود ندارد. طرح‌ریزی عملی است مداوم که اجرای وظایف واگذاری به یک یگان را در آینده میسر می‌سازد (رستمی، ۱۳۷۸: ۵۶۱). طرح‌ریزی نظامی فرآیند تصمیم‌گیری است که با دریافت مأموریت شروع و مجموعه فعالیت‌های فرمانده و ستاد با در نظر گرفتن منابع و راه‌های کار جهت تهیه طرح‌ها یا دستور عملیاتی برای وصول به هدف تعیین شده و اجرای مأموریت انجام می‌گیرد (حسن‌پور، ۱۳۹۸: ۶۲). طرح‌ها و دستورهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی محصول طرح‌ریزی است. طرح‌ریزی عملی و مناسب، شرط اصلی برای موفقیت در هر نوع عملیات نظامی است. طرح‌ریزی صحیح اجازه می‌دهد که کلیه عوامل مؤثر در یک عملیات پیش‌بینی شده، به‌طور مشروح و اصولی ارزیابی گردند (آیین‌نامه سازمان و روش ستاد، ۵-۱۰۱).

جنگ آینده

قواعد بازی در قرن بیست‌ویکم تغییر کرده است. جنگ نیز مانند سایر پدیده‌های اجتماعی در این فضای پر از تحول، دچار دگرگونی‌های عمیق و اساسی شده است. فناوری‌های مدرن (موشک‌ها، پهپادها، الکترومغناطیس، سایبر و ...) و جنگ شناختی نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت جنگ خواهد داشت. عملیات سریع و قاطع، راه‌اندازی ائتلاف (عملیات مرکب)، انجام عملیات تأثیرمحور، هم‌زمان‌سازی قدرت، عملیات غیرخطی، به‌کارگیری نیروهای ویژه، ارزیابی همه‌جانبه اطلاعات (اشراف اطلاعاتی)، سیالیت صحنه، انجام عملیات پیش‌دستانه و حمله به مراکز ثقل از مشخصه‌های کلی جنگ آینده هستند (حیدری، ۱۳۹۰: ۱۶۹).

ارتش جمهوری اسلامی ایران (آجا)

ارتش جمهوری اسلامی ایران به مجموعه ستاد فرماندهی، نیروهای زمینی، هوایی، دریایی، پدافند هوایی و سازمان‌های وابسته به آن‌ها اطلاق می‌گردد (مرادیان، ۱۳۹۵: ۱۸۳).

فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک در برخی کشورها

با بررسی و مطالعه دقیق منابع خارجی مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که کشورهای خارجی در حوزه فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک اقدام به تغییراتی در فرآیند مذکور نموده‌اند به‌عنوان مثال کشور امریکا در دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک خود (۲۰۱۷) برای فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک هفت گام (شامل: آغاز، آنالیز مأموریت، توسعه تدابیر، آنالیز تدابیر و بازی جنگ، مقایسه تدابیر، تصویب تدابیر و تهیه طرح یا دستور) را در نظر گرفته است و یا کشور انگلستان در دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک خود (۲۰۱۹) برای فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک هشت گام (شامل: آغاز، آنالیز مأموریت، توسعه تدابیر، آنالیز تدابیر، اعتبارسنجی و مقایسه تدابیر، تصمیم‌فرمانده، تهیه طرح و ارزیابی عملیات‌ها و مرور/ تجدیدنظر طرح) را در نظر گرفته است و کشور روسیه در دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک خود (۲۰۱۶) برای فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک پنج گام (شامل: ارزیابی بحران، توسعه تدابیر و تجزیه و تحلیل، تهیه طرح، بررسی طرح و طرح‌های پشتیبانی) را در نظر گرفته است و همچنین ناتو در دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک خود (۲۰۱۶) برای فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک شش گام (شامل: نشانه‌ها و اخطار، برآوردها، توسعه گزینه‌های پاسخ‌دهی، طرح‌ریزی، اجراء و گذار) را در نظر گرفته است. که همگی

این منابع ضمن بیان گام‌های فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک در کشورهای ذکر شده به تشریح این گام‌ها و اقدامات و ملاحظات مرتبط با آن‌ها پرداخته‌اند.

عملیات مشترک

عملیاتی است که به وسیله عناصر قابل ملاحظه از دو نیروی مسلح یا بیشتر از یک کشور به اجراء گذاشته می‌شود. با توجه به ماهیت جنگ، عملیات مشترک را می‌توان به اقدامات نظامی غیر از هنگام جنگ و عملیات مشترک در ضمن جنگ تقسیم‌بندی نمود. عملیات مشترک در شرایط فناوریانه دارای ویژگی‌هایی به شرح زیر (شکل ۱) می‌باشد (Robert, 2017: 31):

(۱) گستره عملیات متغیر است اما جنگ‌افزارها و نیروهای بیشتری در عملیات شرکت دارند.
(۲) وسعت آوردگاه گسترده است و بر ایجاد آرایش مطلوب نیروها در فضای چندجانبه تاکید می‌شود.

(۳) نیروهای رزمی چندگانه و الگوها و انواع مختلف عملیات.

(۴) ترکیب فرماندهی تمرکزی و غیرتمرکزی و استفاده از تجهیزات فرماندهی خودکار.

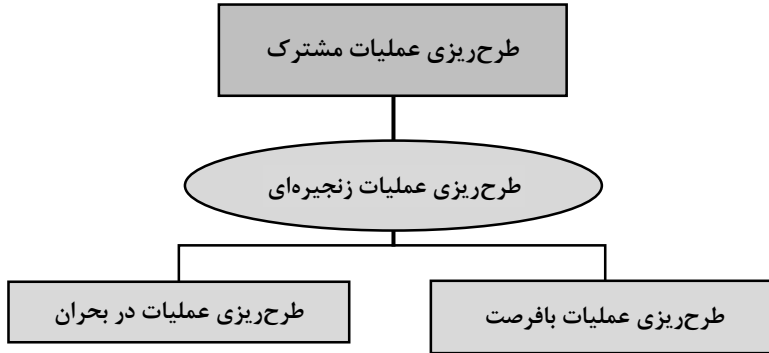

شکل (۱) ویژگی‌های عملیات مشترک

انواع فرآیندهای طرح‌ریزی

طرح‌ها از طریق فرآیندهای مختلف و بسته به گرایش خاص خود پیشنهاد و ارائه می‌شوند. این فرآیندها تحت عناوین عملیات‌های زنجیره‌ای، عملیات بافرصت و یا عملیات در بحران نام‌گذاری می‌گردند و همگی به نحوی با یکدیگر مرتبط هستند (شکل ۲). طرح‌ریزی عملیات مشترک شامل:

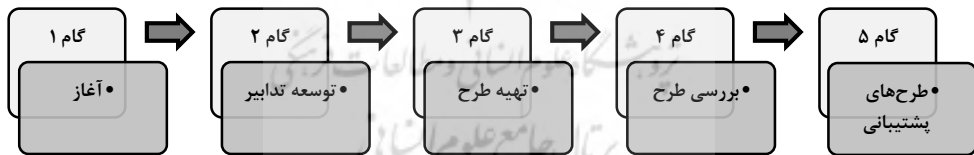
تهیه طرح‌های عملیاتی مبتنی بر تدبیر طرح‌های کارکردی، طرح‌های عملیات زنجیره‌ای و دستورات عملیاتی توسط فرماندهان نیروهای مشترک و نیز مجموعه فعالیت‌های طرح‌ریزی مشترک که به توسعه این طرح‌ها و دستورات کمک می‌کنند، می‌باشد. (حسن‌پور، ۱۳۹۸).

شکل (۲) طرح‌ریزی عملیات مشترک

فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک

فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک که در حال حاضر در دافوس آجا مطرح است (بر اساس دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک آمریکا، سال ۱۹۹۸) در پنج گام صورت می‌گیرد: آغاز، توسعه، تدبیر، تهیه طرح، بررسی طرح و طرح‌های پشتیبانی (JOPP, United States, 1998).

شکل (۳) فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک (دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک آمریکا - ۱۹۹۸)

ملاحظات مهم و عناصر کلیدی در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک

فرآیند طرح‌ریزی مشترک عبارت است از یک روش ستادی مشترک هماهنگ‌شده که یک فرمانده، به‌منظور تعیین بهترین شیوه برای انجام تکالیف محوله و هدایت اقدامات لازم برای انجام

مأموریت خود، بکار می‌گیرد. عناصر و ملاحظات کلیدی و مهم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک به شرح زیر می‌باشند:

الف- مأموریت

بیان روشن و مختصر تکلیف (وظیفه) فرمانده نیروی مشترک و منظور از آن؛ به عبارت دیگر در مأموریت، تکلیف (وظیفه) واگذاری یا استنباطی فرمانده و منظور از آن به طور روشن و مختصر بیان می‌شود. مأموریت معمولاً توسط قرارگاه رده بالا واگذار می‌گردد، منتها ممکن است فرمانده مأموریت را توسعه داده و مأموریت‌های دیگری را از آن استنباط کند. فرمانده ممکن است مأموریت را در همین زمان تجزیه و تحلیل نماید. اساساً در مرحله دریافت مأموریت، فرمانده و ستاد مشترک وی و سایر کسانی که ضرورت دارد در جریان کامل مأموریت باشند بایستی در توجیه ستادی رده بالا شرکت کرده و با مأموریت رده بالاتر، رده‌های هم‌جوار و دستور یا طرح عملیاتی رده بالا و همچنین مأموریت واگذاری به فرماندهی مشترک به طور دقیق و کامل آشنا شوند و به این درک برسند که مأموریت را به طور کامل شناخته‌اند و توانایی اجرای آن را دارند. همچنین فرماندهی مشترک ضمن دریافت مأموریت واگذاری از رده بالاتر نسبت به بررسی و تحلیل مأموریت اقدام نموده و هم‌زمان حقایق موجود را به دقت بررسی، نیازمندی نیروها و منابع مورد نیاز را تعیین و وضعیت موجود خودی و دشمن را به دقت و با در نظر گرفتن همه جوانب مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد (JOPP, U.S Naval War College, 2013).

ب- تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک

فرماندهی مشترک یک سازمان فرماندهی است با مأموریت کلی و مداوم که از عناصر عمده واگذاری از دو نیروی مسلح مختلف یا بیشتر تحت امر یک فرمانده واحد تشکیل می‌شود. در تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک مبنای مأموریت، معیارهای تشکیل، اختیارات و ... در نظر گرفته می‌شود (پورشاسب و همکاران، ۱۳۸۳: ۴۱). به طور کلی علاوه بر مدنظر قرار دادن فرآیند تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک، عوامل تعیین‌کننده ساختار سازمانی مشترک به دو دسته عوامل کلی و عوامل ویژه تقسیم می‌گردند (همان منبع: ۳۲-۳۱):

(۱) عوامل کلی: شکل سازمانی یک فرماندهی، اندازه و ماهیت نیروهای واگذاری و حدود اختیارات فرمانده اساساً بر پایه عوامل زیر قرار داده می‌شود:

- مسئولیت‌ها، مأموریت‌ها و تکالیف واگذاری به فرمانده.
  - ماهیت و وسعت عملیات.
  - ساختار، استعداد و گسترش نیروهای نظامی دشمن و توانایی‌ها و آسیب‌پذیری‌های وی.
  - نیروهای در دسترس یا قابل دسترسی در آینده.
- (۲) عوامل ویژه: سازمان فرماندهی، در محدوده شکل تجویز شده به‌وسیله مقام تشکیل‌دهنده، در ابتدا بر پایه عوامل زیر قرار داده می‌شود:
- روشی که فرمانده برای اجرای مأموریت خود اتخاذ می‌کند.
  - مشخصه‌ها و هویت (زمینی، هوایی، پدافند هوایی و دریایی) نیروهای واگذاری به فرماندهی.
- پ- توسعه تدابیر**

هدف از این فعالیت شناسایی چگونگی دستیابی به اهداف و آنچه باید برای آن انجام شود، با ایجاد مجموعه‌ای از تدابیر آزمایشی می‌باشد. توسعه تدابیر در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک شامل: ارزیابی وظایف محوله، شناخت چارچوب میدان نبرد و محیط عملیاتی، چگونگی دستیابی به اهداف، تبادل اخبار و اطلاعات فرمانده و ستاد مشترک و فرماندهان عناصر، وظایف تصریحی و استنتاجی و در نهایت تعیین و صدور راهنمای طرح‌ریزی صورت می‌گیرد. همه تدابیر بایستی انجام مأموریت مؤثر را مطابق با قصد فرمانده و راهنمایی طرح‌ریزی صادره هماهنگ نماید (UK joint doctrine, 2019: 93).

طرح‌های عملیاتی مشترک به‌منظور تسهیل هماهنگی اولویت‌های راهبردی باید شامل تدابیر مهم طرح‌ریزی باشد تا درک فرماندهان رزمی از دیدگاه راهبردی و تعیین توالی عملیات‌های مورد نیاز برای حصول اهداف صحنه فراهم آید. تدابیر اصلی در طرح‌ریزی عبارتند از:

- قصد راهبردی و کانون عملیاتی فرماندهان رزمی.
- گرایش راهبردی و عملیاتی مراکز ثقل تهدید.
- حفاظت از مراکز ثقل عملیاتی و راهبردی نیروهای خودی.
- مرحله‌بندی عملیات‌ها (از قبیل مرحله پیش از درگیری، استقرار در مواضع، نبرد قطعی، ثبات‌سازی، تعاقب و مرحله پس از درگیری) که نیت فرمانده نیروی مشترک در هر یک از این مراحل را شامل می‌گردد (JOPP, United States, 1998: 76).

ت- تحلیل تدابیر و بازی جنگ

هدف از تحلیل تدابیر ارزیابی هر یک از تدابیر (راه‌های کار) بر اساس راهنمای طرح‌ریزی فرمانده می‌باشد؛ به‌طور کلی در تحلیل تدابیر و بازی جنگ، تدابیر (راه‌های کار) مختلف تهیه و از نظر قابلیت پشتیبانی میان ارکان ستاد توزیع، مراحل تکمیلی آن انجام، از طریق بازی جنگ مورد تحلیل، مقایسه (از نظر محاسن، معایب و نواقص) و ارزیابی قرار گرفته و در نهایت منجر به تصمیم فرمانده به انتخاب یکی از بهترین آن‌ها خواهد گردید (U.S Army War College, 2017: 93).

در بازی جنگ مشترک از یگان‌های مختلف نیروها استفاده شده و روش هماهنگی آن‌ها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد، این نوع بازی جنگ می‌تواند به‌صورت هوایی- دریایی یا زمینی- هوایی و یا زمینی- هوایی- دریایی انجام شود (مرادیان، ۱۳۹۸: ۵۸-۵۹). با بازی جنگ شبیه‌سازی وضعیتی است که در آن بازیکنان براساس دانش و میزان اطلاع از نیروهای خودی و نیروهای طرف مقابل، قادرند دربارهٔ راه یا راه‌های کار مطلوب اتخاذ تصمیم نمایند (حسن‌پور، ۱۳۹۹: ۶۲). استفاده از بازی جنگ می‌تواند یک سپاه یا رده پایین‌تر را تا رده گردان و گروهان آزمایش نمود. جنگ‌آزمایی می‌تواند مبنای کاملی برای تصویب یا تجدیدنظر در طرح عملیاتی مشترک (طرح‌های عملیاتی نیروها) باشد. به‌طور خلاصه بازی جنگ برای آماده کردن و آموزش نیروها برای جنگ با هزینه کمتر و تجزیه و تحلیل روش‌مند طرح‌ها، دکترین و تدبیرهای ممکن برای عملیات حقیقی آینده به کار می‌رود (مرادیان، ۱۳۹۸: ۶۱-۶۰). در بازی جنگ فرماندهی و ستاد مشترک بایستی بررسی و تحلیل وضعیت در زمین، دریا، هوا و فضا (با در نظر گرفتن زمان)، گسترش نیروهای خودی و دشمن، خطرات احتمالی (در حین و بعد از عملیات)، توانایی‌ها و آسیب‌پذیری‌های دشمن، انعطاف‌پذیری، سرعت- پایداری و پشتیبانی، مراکز ثقل، حفاظت از نیروها، میزان تلفات و خسارات و گزینه‌های بازدارنده را مدنظر قرار دهند (U.S Army War College, 2017: 96).

ث- تصمیم و تدبیر فرمانده

فرمانده نتایج و پیشنهادهای ستاد مشترک را مورد توجه قرار داده، برآورد فرماندهی را تکمیل و در نهایت تصمیم و تدبیر خود را بیان می‌نماید (UK joint doctrine, 2019: 11-112). تصمیم، عبارت است از انتخاب بهترین راه کار از میان راه‌های کار مختلف، برای اجرای عملیات که به ستاد امکان طرح‌ریزی با عمق بیشتر یا تهیه دستورها را می‌دهد، تصمیم بایستی حداقل پاسخ‌گوی

شش عنوان زیر باشد: کی (نیروی عمل‌کننده)، چه وقت (زمان عمل)، چه (نوع عمل)، کجا (محل اجرای عمل)، چطور (معمولاً ترکیب نیروهای رزمی و صورت‌بندی)، چرا (منظور از اجرای عملیات) (شیخ و پرواس، ۱۳۹۸: ۳۱).

تدبیر عملیات: بیان ماهرانه تصمیم اتخاذ شده است، برای به‌کار بردن نیروهای عمده فرماندهی مشترک در سراسر عملیات می‌باشد. در تدبیر عملیات خلاصه‌ای از کل راه‌های کار مورد نظر، بیان شده و سپس تکالیف (وظایف) واگذاری به هر یک از عناصر مسئول اجرای وظایف عملیاتی و تاکتیکی، مشخص می‌شود و همچنین در صورت نیاز سازماندهی یا گروه‌بندی یگان‌ها مشخص و به‌طور مشروح هماهنگ می‌گردد (پورشاسب و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۹۲-۱۹۱).

ج- تهیه طرح یا دستور

بر اساس تصمیم و تدبیر فرمانده، اعضای ستاد مشترک به‌منظور اجرای موفقیت‌آمیز عملیات مبادرت به تهیه طرح یا دستور می‌نمایند، طرح یا دستور بایستی تکلیف کلیه عناصر تحت فرماندهی را تعیین کرده و وظیفه هر یک از آن‌ها را در عملیات به‌طور روشن مشخص نماید، در این مرحله معاونین ستاد مشترک اقدام به تهیه طرح‌ها و پیوست‌های مرتبط با حوزه تخصصی خود نموده و همچنین قسمت‌های مرتبط در طرح یا دستور عملیاتی مشترک را تهیه و تکمیل می‌نمایند. در تهیه طرح یا دستور عملیات مشترک بایستی اصول صحیح طرح‌ریزی، اصول حاکم بر عملیات مشترک، هماهنگی و زمان‌بندی نیروها، طرح‌ریزی نیرویی، طرح‌ریزی پشتیبانی، طرح‌ریزی ترابری و سایر جوانب و ملاحظات اثرگذار بر عملیات مشترک مدنظر قرار گیرد (Doctrines of JOOP UK, 2019: 114).

چ- تصویب طرح یا دستور و انتشار آن

معاونین ستاد مشترک، طرح‌ها و دستورات را قبل از آن‌که صادر نمایند، جهت بررسی و تصویب به فرماندهی مشترک ارائه می‌نمایند تا در صورتی که مورد تصویب فرمانده نیروی مشترک قرار گرفت آن را امضاء و اعاده نماید. طرح‌ها یا دستورهای مصوبه را جهت اجراء بایستی به عناصر تحت امر و جهت اطلاع به رده بالا و سایر نیروهای هم‌جوار و هم‌تراز ارسال نمایند (پورشاسب و همکاران، ۱۳۸۳: ۸۳). به‌عبارت دیگر «فرمانده مشترک، طرح یا دستور را از نظر دارا بودن ویژگی‌های یک طرح مناسب و کارآمد بررسی، تصحیح و تصویب می‌نماید. سپس طرح تصویب

شده توسط ستاد مشترک منتشر می‌شود. طرح یا دستور عملیاتی مشترک بایستی بر مبنای حقایق و فرض‌های معتبر باشد و به گونه‌ای تهیه شده باشد که امکان اجرای مأموریت، حداکثر استفاده از منابع سازمانی و واگذاری از رده بالا، استفاده از منابع غیرسازمانی (سازمان‌های دولتی و غیر دولتی)، قابلیت هماهنگی و امکان کنترل، انعطاف پذیری، ساده بودن و امکان اجرای غیر تمرکزی در آن لحاظ شده باشد» (آئین‌نامه سازمان و روش ستاد (۵-۱۰۱)).

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و روش تحقیق مرتبط با آن با روش توصیفی انطباق دارد. برای انجام این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات به دو روش میدانی (مصاحبه و پرسشنامه) و کتابخانه‌ای صورت گرفته است و از آنجا که در فرآیند تحقیق از داده‌های کیفی و کمی استفاده شده است، بنابراین رویکرد تحقیق آمیخته می‌باشد. برای این کار، ادبیات موضوع و مطالعات میدانی موثق انجام شده توسط دیگران مورد بررسی قرار گرفته و سایر اطلاعات مورد نیاز از طریق جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی و بانک‌های اطلاعات داخلی و خارجی به دست آمده است. جامعه آماری این پژوهش برای مرحله کیفی (مصاحبه) شامل تعداد ۱۰ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان مرتبط با موضوع در سطح آجا و نیروهای چهارگانه می‌باشند که به‌نحوی در سطوح مختلف فرماندهی، ستادی، آموزشی و عملیاتی فعالیت داشته‌اند. همچنین جامعه آماری برای مرحله کمی (پرسشنامه با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت) شامل هیئت رئیسه آجا و نیروها، معاونت‌های عملیات و آموزش نیروها، فرماندهان قرارگاه منطقه‌ای و هم‌تراز از سایر نیروها، فرمانده و معاونت‌های آموزش و پژوهش دافوس آجا و استادان دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، دانش‌آموختگان دوره فرماندهی عملیات مشترک و مرکب دافوس آجا و پیشکسوتان و صاحب‌نظران نظامی در حوزه عملیات مشترک می‌باشند که دارای ویژگی‌های مشترک به‌شرح زیر هستند: آشنا به مباحث مربوط به عملیات مشترک و سابقه تصدی در مشاغل فرماندهی، آموزشی و عملیاتی و دارای مشاغل و رتبه ۱۷ به بالا؛ بر اساس بررسی‌های به عمل آمده تعداد کل این جامعه آماری حدود ۲۰۶ نفر برآورد شده است. حجم نمونه شامل ۱۳۱ نفر از اعضای جامعه آماری به شرح جدول زیر می‌باشند و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقاتی می‌باشد.

$$n = \frac{N \times (Z_{\alpha/2})^2 \times \delta^2}{\varepsilon^2 \times (N - 1) + (Z_{\alpha/2})^2 \times \delta^2} = \frac{206 \times 3.84 \times .242}{.0025 \times 205 + 3.84 \times .242} \approx 131$$

جدول (۲) حجم نمونه

ردیف	سازمان	جامعه آماری	جامعه نمونه
۱	هیئت رئیسه آجا و نیروها	۱۵ نفر	۱۰ نفر
۲	معاونت عملیات آجا	۵ نفر	۳ نفر
۳	معاونت آموزش آجا	۳ نفر	۲ نفر
۴	معاونت عملیات نزاچا	۵ نفر	۳ نفر
۵	معاونت عملیات نهاجا	۵ نفر	۳ نفر
۶	معاونت عملیات نداجا	۵ نفر	۳ نفر
۷	معاونت عملیات نیروی پدافند هوایی	۵ نفر	۳ نفر
۸	معاونت آموزش نزاچا	۳ نفر	۲ نفر
۹	معاونت آموزش نهاجا	۳ نفر	۲ نفر
۱۰	معاونت آموزش نداجا	۳ نفر	۲ نفر
۱۱	معاونت آموزش نیروی پدافند هوایی	۳ نفر	۲ نفر
۱۲	فرماندهان قرارگاه منطقه‌ای و همتراز از سایر نیروها	۱۰ نفر	۶ نفر
۱۳	فرمانده و معاونت‌های آموزش و پژوهش دافوس آجا	۳ نفر	۲ نفر
۱۴	استادان دانشگاه فرماندهی و ستاد	۲۷ نفر	۱۷ نفر
۱۵	فارغ التحصیلان دوره عملیات مشترک و مرکب دافوس آجا	۹۶ نفر	۶۱ نفر
۱۶	پیشکسوتان و صاحب نظران نظامی	۱۵ نفر	۱۰ نفر
	جمع کل	۲۰۶ نفر	۱۳۱ نفر

در این تحقیق پس از جمع‌آوری اطلاعات، طبقه‌بندی و ارزیابی داده‌های به‌دست آمده از اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب نظران اطلاعات مورد تجزیه تحلیل توصیفی با رویکرد کیفی قرار گرفت و به این صورت قبل از تجزیه و تحلیل کار دسته‌بندی، گروه‌بندی و طبقه‌بندی اطلاعات انجام شد. در گام اول طبقه‌بندی اطلاعات در سه سطح انجام گرفت ابتدا با پالایش داده‌ها اطلاعات زائد، مضاعف، اشتباه، مشکوک و نامربوط را حذف نموده و سپس در گام دوم با انتخاب، تمرکز و تنظیم و تبدیل داده‌های تلخیص شده اطلاعات پردازش گردید.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

در این مقاله، ابتدا تجزیه و تحلیل کیفی بر اساس نظرات صاحب‌نظران و مطالعه منابع و سپس به تجزیه و تحلیل کمی داده‌های جمع‌آوری شده، پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل کیفی

الف- تجزیه و تحلیل کیفی هدف اول تحقیق: تبیین گام اول (مأموریت) در بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «مأموریت» به‌عنوان گام اول در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک با اقداماتی همچون: دریافت بیانیه مأموریت، تحلیل سناریو، شناسایی و بررسی حقایق و قرائن موجود، پیش‌بینی درگیری‌های احتمالی، پیش‌بینی نیازمندی نیروها و منابع، تحلیل فرض‌ها و شناسایی عوامل اثرگذار بر مأموریت، درک محیط و اصل ماندگاری و غیره در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

ب- تجزیه و تحلیل کیفی هدف دوم تحقیق: تبیین گام دوم (تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک) در بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک» به‌عنوان گام دوم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: تعیین و پیشنهاد یک مقام هماهنگ‌کننده از طریق فرمانده کل آجا و تصویب ف کل قوا؛ تحلیل مأموریت واگذاری و فراخوان نیروها برابر وضعیت ابلاغی؛ تعیین فرمانده نیروی مشترک؛ انتخاب و تعیین رئیس ستاد مشترک؛ تشکیل عناصر مشترک (ستاد مشترک و نیروهای مشترک)؛ سازماندهی مناسب فرماندهی عملیات مشترک بر حسب نوع مأموریت با منطقه مورد نظر؛ تعیین ساختار و وظایف عناصر ستاد فرماندهی مشترک؛ تعیین روابط فرماندهی و میزان اختیارات (تشکیلاتی، آماد و پشتیبانی) و غیره؛ تعیین نیروهای عمده (استعداد و ترکیب) و زمان در دسترس قرار گرفتن نیروها؛ مشخصه‌ها و هویت نیروهای واگذاری (زمینی، هوایی، پدافند هوایی و دریایی) به فرماندهی مشترک؛ تعیین حدود منطقه عملیات؛ تصویب دستورالعمل جهت شکل‌گیری مأموریت و صدور نیات فرماندهی و صدور دستورات آگهی اولیه؛ در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

پ- تجزیه و تحلیل کیفی هدف سوم تحقیق: تبیین گام سوم (توسعه تدابیر) در بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «توسعه تدابیر» به‌عنوان گام سوم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: آغاز تبادل اخبار و اطلاعات فرمانده و ستاد مشترک و فرماندهان عناصر در طی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک؛ شناخت محیط عملیاتی و چهارچوب میدان نبرد؛ بهره‌برداری از طرح رده بالا؛ شناسایی حقایق و فرضیات مهم و بحرانی؛ شناسایی منابع و ارزیابی آن‌ها (سازمان رزم، تجهیزات و ...)؛ مشخص کردن وظایف تصریحی و استنتاجی؛ توسعه راه‌های کار ممکن هم برای نیروهای خودی و نیروهای دشمن؛ تشکیل جداول طرح (جدول عملیات آفندی یا جدول مقابله با توانمندی‌های دشمن) و تعیین و صدور راهنمای کامل و جامع طرح‌ریزی در کمیسیون مقدماتی طرح‌ریزی (اعضاء کمیسیون شامل: فرماندهی مشترک، معاونین و افسران مشاور ستادی و فرماندهان عناصر)؛ در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

ت- تجزیه و تحلیل کیفی هدف چهارم تحقیق: تبیین گام چهارم (تحلیل تدابیر و بازی جنگ) در بومی‌سازی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «تحلیل تدابیر و بازی جنگ» به‌عنوان گام چهارم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: به‌روزرسانی و مشخص کردن وضعیت تجهیزات و سازمان رزم خودی؛ مشخص کردن لیست و صورت سازمان رزم دشمن؛ مشخص نمودن خطرات و رویدادهای محتمل در قبل، حین و بعد از عملیات (شامل اقدامات خودی و دشمن)؛ انجام بازی جنگ فرماندهی و ستاد مشترک با در نظر گرفتن وضعیت در زمین، دریا، هوا و فضا (با در نظر گرفتن زمان)، وضعیت گسترش نیروهای خودی و دشمن، مراکز ثقل، حفاظت از نیروها و میزان تلفات و خسارات، انعطاف پذیری- سرعت- پایداری و پشتیبانی، چگونگی و نحوه پشتیبانی آتش مشترک، پشتیبانی خدمات رزمی، تجسم عملیات، وضعیت‌های احتمالی و بحرانی در صحنه عملیات، توانایی‌ها و آسیب‌پذیری‌های دشمن، جنگ الکترونیک، سایبر، عوامل جنگ نوین و غیره؛ در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

ث- تجزیه و تحلیل کیفی هدف پنجم تحقیق: تبیین گام پنجم (تصمیم و تدبیر فرمانده) در بومی سازی فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «تصمیم و تدبیر فرمانده» به عنوان گام پنجم در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: مرور و در نظر گرفتن متغیرهای صحنه عملیات (جو، زمین، دریا، فضا و سایر مشخصه‌های منطقه عملیات)، آخرین وضعیت دشمن و خودی؛ جمع بندی فرمانده از تحلیل تدابیر (راه‌های کار) و بازی جنگ؛ پالایش راه‌های کار پیشنهادی؛ مرور نیت و قصد فرماندهی؛ تکمیل برآورد فرماندهی و بیان تصمیم و تدبیر توسط فرماندهی مشترک؛ در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

ج- تجزیه و تحلیل کیفی هدف ششم تحقیق: تبیین گام ششم (تهیه طرح یا دستور) در بومی سازی فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «تهیه طرح یا دستور» به عنوان گام ششم در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: در نظر گرفتن تدبیر عملیاتی مورد تأیید فرماندهی مشترک جهت تهیه طرح/ دستور؛ به کارگیری اصول صحیح طرح ریزی و اصول حاکم بر عملیات مشترک؛ به کارگیری خط‌مشی‌ها و آیین‌نامه‌ها؛ طرح ریزی نیرویی و طرح ریزی پشتیبانی؛ طرح ریزی فاوا؛ طرح ریزی ترابری و تحلیل قابلیت اجرایی امکانات ترابری؛ هماهنگی و زمان بندی نیروها؛ مستندسازی و تهیه طرح/ دستور و طرح‌های پشتیبانی؛ در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

چ- تجزیه و تحلیل کیفی هدف هفتم تحقیق: تبیین گام هفتم (بازنگری، تصویب و انتشار طرح یا دستور) در بومی سازی فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا.

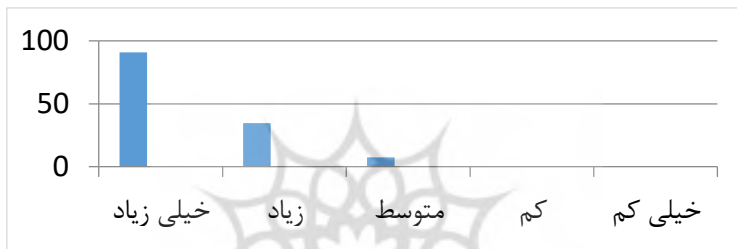
با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «گام هفتم (بازنگری، تصویب و انتشار طرح یا دستور)» به عنوان گام هفتم در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا با اقداماتی همچون: امکان پذیری اجرای مأموریت؛ بر مبنای حقایق و فرض‌های معتبر بودن؛ حداکثر استفاده از منابع سازمانی و واگذاری از رده بالا؛ حداکثر استفاده از منابع غیرسازمانی (سازمان‌های دولتی و غیر دولتی)؛ داشتن قابلیت انعطاف پذیری و مداومت؛ داشتن قابلیت هماهنگی و امکان کنترل؛ ساده بودن و امکان اجرای غیر تمرکزی و روشن بودن و به طور کلی بررسی، بازنگری و تصویب

طرح یا دستور با در نظر گرفتن موارد و معیارهای یاد شده بالا و در نهایت انتشار آن به گیرندگان مشخص توسط ستاد فرماندهی مشترک؛ در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار هست.

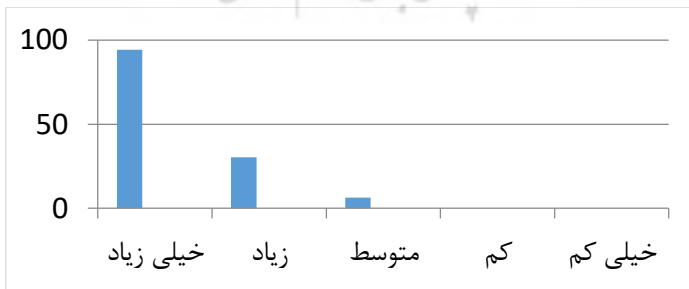
تجزیه و تحلیل کمی

الف- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام اول: با توجه به نمودار (۱)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۹۱ نفر (۶۹/۲۸ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۴ نفر (۲۶/۳۸ درصد) گزینه زیاد و تعداد ۶ نفر (۴/۳۴ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۵/۶۶ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام اول (مأموریت) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۴/۳۴ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

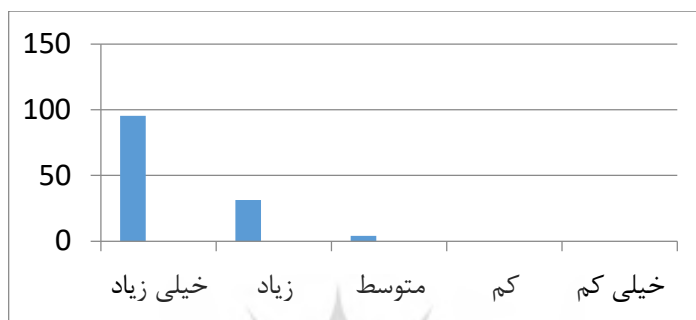
نمودار (۱) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در گام اول

ب- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام دوم: با توجه به نمودار (۲)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۹۴ نفر (۷۲ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۰ نفر (۲۳/۱۵ درصد) گزینه زیاد و تعداد ۷ نفر (۴/۸۵ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۵/۱۵ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام دوم (تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۴/۸۵ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

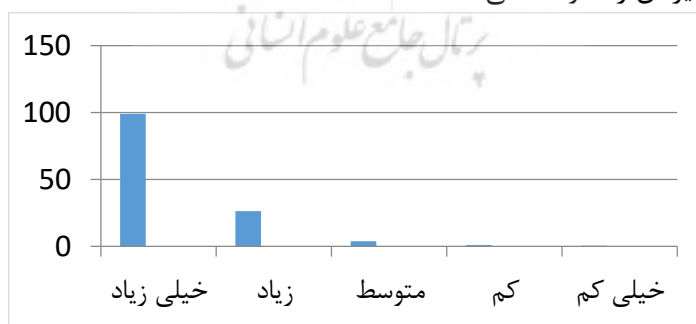
نمودار (۲) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در گام دوم

پ- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام سوم: با توجه به نمودار (۳)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۹۵ نفر (۷۲/۸۵ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۱ نفر (۲۴ درصد) گزینه زیاد و تعداد ۵ نفر (۳/۱۵ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۶/۸۵ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام سوم (توسعه تدابیر) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۳/۱۵ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

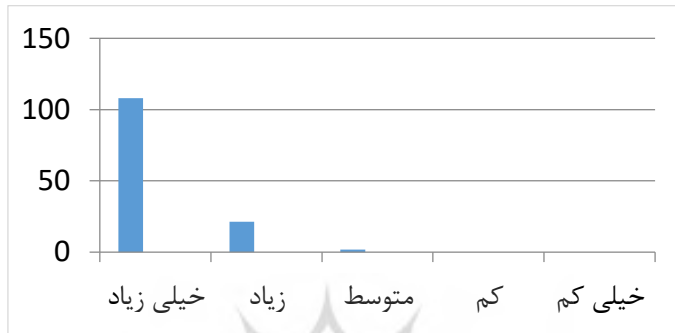
نمودار (۳) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در گام سوم

ت- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام چهارم: با توجه به نمودار (۴)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۹۹ نفر (۷۵/۵۷ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۲۷ نفر (۲۰/۱۸ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۵ نفر (۳/۰۵ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۱ نفر (۰/۷۶ درصد) گزینه کم، تعداد ۰/۵۶ نفر (۰/۴۲ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۵/۷۵ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام چهارم (تحلیل تدابیر و بازی جنگ) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۳/۰۵ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

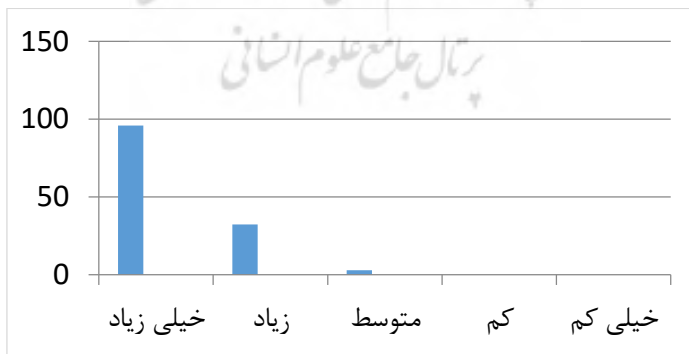
نمودار (۴) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در گام چهارم

ث- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام پنجم: توجه به نمودار (۵)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش خواندگان جامعه نمونه تعداد ۱۰۸ نفر (۸۲/۴۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۲۱ نفر (۱۶/۲۸ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۲ نفر (۱/۲۸ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۸/۷۲ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام پنجم (تصمیم و تدبیر فرمانده) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۱/۲۸ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

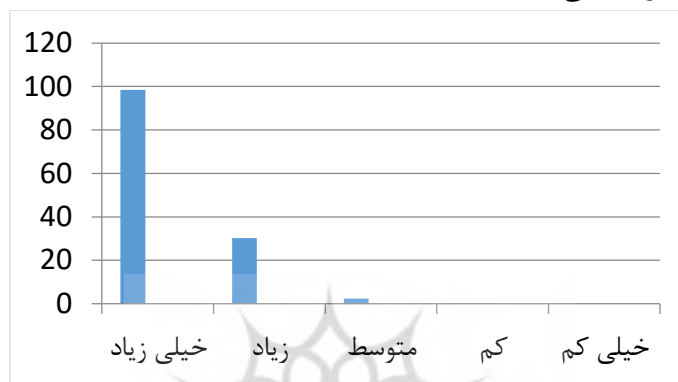
نمودار (۵) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در گام پنجم

ج- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام ششم: توجه به نمودار (۶)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش خواندگان جامعه نمونه تعداد ۹۶ نفر (۷۳/۱۹ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۲ نفر (۲۴/۵۹ درصد) گزینه زیاد و تعداد ۳ نفر (۲/۲۲ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۷/۷۸ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام ششم (تهیه طرح/ دستور) و اقدامات مرتبط با این گام» در فرآیند طرح ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۲/۲۲ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۶) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در گام ششم

چ- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به گام هفتم: با توجه به نمودار (۷)، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش خواندگان جامعه نمونه تعداد ۹۸ نفر (۷۵/۱۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۱ نفر (۲۳/۰۶ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۲ نفر (۱/۸ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۸/۲ درصد از جامعه نمونه معتقدند «گام هفتم (بازنگری، تصویب و انتشار طرح/دستور)»، در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا مؤثر و ۱/۸ درصد اثر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۷) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در گام هفتم

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌گیری

با بررسی جداول و نمودار آمار توصیفی، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۳۱ نفر پژوهش‌خواندگان، ۹۶/۸ درصد از جامعه نمونه معتقدند گام‌های هفت‌گانه: مأموریت؛ تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک؛ توسعه تدابیر؛ تحلیل تدابیر و بازی جنگ؛ تصمیم و تدبیر فرمانده؛ تهیه طرح یا دستور؛ بازنگری، تصویب و انتشار طرح یا دستور، و اقدامات مرتبط با هر یک از این گام‌ها در فرآیند بومی طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا اثرگذار می‌باشند.

الف- مأموریت به‌عنوان گام اول در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا، باعث تعیین مسیر و آغاز طرح‌ریزی عملیات مشترک می‌شود. در این گام دو مورد حائز اهمیت هستند:

(۱) درک محیط (شامل: مأموریت، شناخت دشمن، سرزمین مورد نظر برای عملیات/ مأموریت، عده‌ها و تجهیزات مورد استفاده، زمان مورد نظر برای اجرای مأموریت، مردم غیر نظامی ساکن در محیط انجام عملیات).

(۲) اصل ماندگاری (شامل: تداوم آماد، توان بازیافت، هدایت عملیات)، و به طور کلی اقدامات و ملاحظاتی که بایستی در این گام توسط فرمانده و ستاد مشترک در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک مدنظر قرار گیرد عبارتند از: دریافت بیانیه مأموریت، شناسایی و بررسی حقایق و قرائن موجود، پیش‌بینی درگیری‌های احتمالی، پیش‌بینی اولیه نیازمندی نیروها و منابع، پیش‌بینی تحولات آینده، استفاده از فرض‌های رده بالا، تحلیل فرض‌ها و شناسایی عوامل اثرگذار بر مأموریت، بررسی وضعیت موجود (خودی و دشمن) و بررسی و تحلیل مأموریت.

ب- جهت حصول گام دوم (تشکیل فرماندهی و ستاد مشترک) بر مبنای مأموریت ابلاغی، بایستی اقدامات و ملاحظات زیر را مدنظر قرار داد:

- ✓ تعیین و پیشنهاد مقام هماهنگ‌کننده از طریق فرمانده کل آجا و تصویب فرمانده کل قوا.
  - ✓ تحلیل مأموریت واگذاری و فراخوان نیروها برابر وضعیت ابلاغی.
  - ✓ تعیین فرمانده نیروی مشترک.
  - ✓ انتخاب و تعیین رئیس ستاد مشترک.
  - ✓ تعیین نیروهای مورد نیاز برای عملیات مشترک توسط فرماندهی مشترک.
  - ✓ تشکیل عناصر مشترک (ستاد مشترک و نیروهای مشترک).
  - ✓ سازمان‌دهی مناسب فرماندهی عملیات مشترک بر حسب نوع مأموریت با منطقه مورد نظر.
  - ✓ تعیین روابط فرماندهی و میزان اختیارات (تشکیلاتی، آماد و پشتیبانی) و غیره.
  - ✓ گفتمان‌سازی و فهم عملیات مشترک و ادراک مشترک در کارکنان.
  - ✓ تعیین نیروهای عمده (استعداد و ترکیب) و زمان در دسترس قرار گرفتن نیروها.
  - ✓ شرکت در توجیه ستادی رده بالا و تهیه دستورالعمل فرماندهی مشترک.
  - ✓ تصویب دستورالعمل جهت شکل‌گیری مأموریت.
  - ✓ صدور نیت فرماندهی و صدور دستورات آگهی اولیه.
- پ- توسعه تدابیر به‌عنوان گام سوم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا در زمان طرح‌ریزی، باعث افزایش کیفیت فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک در راستای در نظر گرفتن همه جوانب و راه‌های کار می‌شود. اقدامات مرتبط با این گام عبارتند از:

- ✓ آغاز تبادل اخبار و اطلاعات فرمانده و ستاد مشترک و فرماندهان عناصر و ادامه این مهم در طی فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک.
  - ✓ شناخت محیط عملیاتی و چهارچوب میدان نبرد.
  - ✓ شناسایی حقایق و فرضیات مهم و بحرانی.
  - ✓ شناسایی منابع و ارزیابی آن‌ها (سازمان رزم، تجهیزات و ...).
  - ✓ مشخص کردن وظایف تصریحی و استنتاجی.
  - ✓ توسعه راه‌های کار ممکن هم برای نیروهای خودی و هم برای نیروهای دشمن.
  - ✓ تعیین و صدور راهنمای کامل و جامع طرح‌ریزی در کمیسیون مقدماتی طرح‌ریزی (اعضاء کمیسیون شامل: فرماندهی مشترک، معاونین و افسران مشاور ستادی، فرماندهان عناصر، در صورت لزوم فرماندهان گروه رزمی، تابع، یگانه و ...).
- ت- در تحلیل تدابیر و بازی جنگ به‌عنوان گام چهارم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا، نکته مهم این است که در تهیه برآورد عملیاتی وقتی به راه‌کارهای خودی می‌رسیم باید تک‌تک راه‌کارهای خودی از نظر پایداری در رسیدن به هدف (انهدام دشمن) مورد آزمایش قرار بگیرند، بنابراین نکات حائز اهمیت در این گام شامل موارد زیر است: به‌روزرسانی و مشخص کردن وضعیت منابع، تجهیزات و سازمان رزم خودی و دشمن و انجام بازی جنگ فرماندهی و ستاد مشترک (با در نظر گرفتن: وضعیت در زمین، دریا، هوا و فضا (با در نظر گرفتن زمان)، وضعیت گسترش نیروهای خودی و دشمن، مراکز ثقل، حفاظت از نیروها و میزان تلفات و خسارات، انعطاف‌پذیری- سرعت- پایداری و پشتیبانی، چگونگی و نحوه پشتیبانی آتش مشترک، پشتیبانی خدمات رزمی، تجسم عملیات، وضعیت‌های احتمالی و بحرانی در صحنه عملیات، توانایی‌ها و آسیب‌پذیری‌های دشمن، جنگ الکترونیک، سایبر، عوامل جنگ نوین و ...)، تهیه و تکمیل نمودن برآوردهای ستادی توسط معاونین و افسران تخصصی ستاد مشترک و تهیه برآورد فرماندهی.
- ث- در مرحله تصمیم و تدبیر فرمانده به‌عنوان گام پنجم، فرمانده نیروی مشترک با توجه به تنوع تجهیزات و نیروی انسانی در اختیار بایستی در بیان تصمیم و تدبیر خود به موارد زیر توجه نماید:

✓ مرور و در نظر گرفتن متغیرهای صحنه عملیات (جو، زمین، دریا، فضا، سایر مشخصه‌های منطقه عملیات، وضعیت دشمن، وضعیت خودی، فرصت‌ها و تهدیدها، نقاط قوت و ضعف و غیره).

✓ بررسی، پالایش و جمع‌بندی فرمانده از تحلیل تدابیر (راه‌های کار) و بازی جنگ (نتایج و پیشنهادها).

✓ مرور نیت و قصد فرماندهی و تکمیل برآورد فرماندهی توسط فرماندهی مشترک.
✓ بیان تصمیم توسط فرماندهی مشترک.

ج- تهیه طرح/ دستور به‌عنوان گام ششم در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا، باعث تعیین وظایف و زمان‌بندی فرماندهی مشترک و عناصر تابعه در مرحله اجراء می‌گردد. بنابراین جهت حصول این گام بایستی اقدامات و ملاحظات زیر را مدنظر قرارداد:

✓ در نظر گرفتن تدبیر عملیاتی مورد تأیید و نظر فرماندهی مشترک جهت تهیه طرح/ دستور.

✓ به‌کارگیری اصول حاکم بر عملیات مشترک جهت تهیه طرح/ دستور.

✓ طرح‌ریزی نیرویی و طرح‌ریزی پشتیبانی.

✓ توجه به طرح‌ریزی فاوا به‌عنوان یک اقدام مهم، هماهنگ و هم‌زمان با طرح‌ریزی و تهیه طرح عملیاتی مشترک.

✓ طرح‌ریزی ترابری و تحلیل قابلیت اجرایی امکانات ترابری.

✓ اصلاح داده‌ها و هماهنگی و زمان‌بندی نیروها.

✓ تشخیص نواقص و کمبودها و بازخوردگیری و مرور تکمیل طرح.

✓ تهیه طرح/ دستور و سایر طرح‌های پشتیبانی (به همراه تهیه پیوست‌ها، ضامم و کالک‌ها).

چ- بازنگری، تصویب و انتشار طرح/ دستور به‌عنوان گام هفتم، باعث تکمیل مدار طرح‌ریزی می‌گردد. در این گام اقدامات و نکات زیر حائز اهمیت است:

✓ امکان‌پذیری اجرای مأموریت محوله.

✓ بر مبنای حقایق و فرض‌های معتبر بودن طرح/ دستور.

✓ حداکثر استفاده از منابع سازمانی و واگذاری از رده بالا را فراهم سازد.

✓ روابط و مسئولیت‌ها را به‌روشنی تعیین نماید.

- ✓ حداکثر اختیار منطقی را به فرماندهان زیرمجموعه واگذار نماید (اجرای غیر تمرکزی).
- ✓ حداکثر استفاده از منابع غیرسازمانی (سازمان‌های دولتی و غیر دولتی).
- ✓ داشتن قابلیت انعطاف‌پذیری، مداومت، هماهنگی و امکان کنترل.
- ✓ ساده بودن و امکان اجرای غیر تمرکزی.

پیشنهادها

با عنایت به نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل اطلاعات و نظرات مصاحبه‌شوندگان، در راستای افزایش کارایی و اثربخشی طرح‌ریزی عملیات مشترک در ارتش جمهوری اسلامی ایران پیشنهادی زیر ارائه می‌گردد:

- معاونت تربیت و آموزش آجا نسبت به مزید نمودن نتایج اجرایی برگرفته‌شده از این پژوهش در متون آموزشی طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا، بهره‌برداری لازم را به‌عمل آورد.
- انجام آموزش‌های علمی و عملی از طریق اجرای رزمایش‌های مشترک و ارزیابی عملکرد فرماندهان و افسران ستاد در ارتباط با به‌کارگیری گام‌های هفت‌گانه و اقدامات و ملاحظات مرتبط با هر یک از این گام‌ها در فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک.
- در راستای گفتمان‌سازی، ایجاد فهم مشترک و هماهنگی نیروها در عملیات مشترک، در مراحل طراحی و اجراء، نیاز است متون آموزشی مرتبط نگارش و تهیه، چرا که این مهم عامل مؤثر در اجرای موفقیت‌آمیز عملیات مشترک به‌شمار می‌رود.
- فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک آجا (شامل: گام‌های هفت‌گانه به‌همراه اقدامات و ملاحظات مرتبط با هر یک از گام‌ها)، در قالب یک فرآیند ترسیم، چاپ و در اختیار معاونت‌های آجا و نیروها و فرماندهان یگان‌های عمده جهت بهره‌برداری و استفاده قرار گیرد.
- اجرای عملیات مشترک توسط نیروها در راستای بهره‌برداری از فرآیند طرح‌ریزی عملیات مشترک و با نظارت معاونت عملیات آجا (مدیریت عملیات مشترک) و همچنین تمرینات تاکتیکی روی نقشه هر دو سال یک‌بار در دستور کار آجا قرار گیرد.
- در تمامی مناطق جغرافیایی کشور (مشروط بر این‌که امکان‌پذیر باشد)، رزمایش‌های مشترک انجام و این مهم مورد ارزیابی و در راستای بهبود طراحی و عملکرد نیروی مشترک در اجرای عملیات مشترک اقدامات جدی صورت پذیرد.

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

منابع

- ≠ پورشاسب، عبدالعلی و همکاران. (۱۳۸۳). *آیین‌نامه عملیات مشترک و مرکب*، تهران: انتشارات آجا.
- ≠ حاتمی، محسن. (۱۳۸۲). *دکترین عملیات مشترک آمریکا*، تهران: انتشارات سپاه پاسداران.
- ≠ حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۸). *جنگ کلاسیک (طرح‌ریزی و اصول قواعد رزم)*، تهران: انتشارات دافوس.
- ≠ حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۸). *طرح‌ریزی عملیات مشترک هوایرد*، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- ≠ حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۹). *نقش بازی جنگ در ارتقاء تصمیم‌گیری فرماندهان نیروهای مسلح*، تهران: فصلنامه بازی جنگ دافوس آجا.
- ≠ حیدری، کیومرث. (۱۳۹۰). *جنگ‌های آینده*، تهران: انتشارات دافوس.
- ≠ رستمی، محمود. (۱۳۸۶). *فرهنگ واژه‌های نظامی*، تهران: انتشارات ایران سبز، چاپ دوم.
- ≠ شیخ، محمدرضا و پرواس، سیدرضا. (۱۳۹۸). *راهنمای افسران عملیات*، تهران: انتشارات دافوس.
- ≠ گروه مؤلفین. (۱۳۷۶). *آیین‌نامه سازمان و روش ستاد (۵-۱۰۱)*، چاپ دوم، تهران: انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- ≠ گروه مؤلفین. (۱۳۹۸). *عملیات مشترک و مرکب*، تهران: انتشارات دافوس آجا.

≠ مرادیان، محسن. (۱۳۹۵). *آیین‌نامه مرجع نزا/جا*، انتشارات مرکز مطالعات راهبردی و تحقیقات و ارزیابی آیین‌نامه‌های رزمی نزا/جا.

≠ مرادیان، محسن. (۱۳۹۸). *بازی جنگ در رده لشکر*، تهران: انتشارات دافوس.

≠ Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations (UK joint doctrine), Edition A Version 2, with UK national elements, MAY 2019.

≠ Doctrine of joint operation planning, England, Edition A Version 2, with UK national elements, 2019.

≠ Erdeniz, Robert, (2017), *Military Operations Planning and Joint Operations Methodology*, Swedish Defence University (SEDU) Stockholm.

≠ Joint Operation Planning Process (JOPP) (1998), United States.

≠ Joint Operation Planning Process (JOPP), (2013), United States Army, Naval War College.

≠ Joint Operation Planning Process (JOPP), (2017), United States Army War College.

≠ Przybelski, Tom. (2010). *Analyzing Warfare*, Newport, RI: Naval War College.

≠ Williamson, J. (1996). *Offensive operation Doctrine*. England.

